ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
F. G. JACOBS
της 9ης Ιουλίου 1992 *

Κύριε Προεδρε,
Κύριοι δικαστες,

1. Στην παρούσα υπόθεση, το Bundesverwaltungsgericht ζήτησε την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1371/84 της Επιτροπής, της 16ης Μαΐου 1984, για τον καθορισμό των λεπτομερειών εφαρμογής της συμπληρωματικής εισφοράς που αναφέρεται στο άρθρο 5γ του κανονισμού (ΕΟΚ) 804/68 (ΕΕ L 132, σ. 11). Η εν λόγω διάταξη αναφέρεται στην κατανομή των ποσοστώσεων γάλακτος σε περίπτωση πωλήσεως, εκμισθώσεως ή κληρονομικής μεταβιβάσεως τμήματος μιας εκμεταλλεύσεως.

Η εφαρμοστέα νομοθεσία

2. Το Δικαστήριο γνωρίζει τώρα καλά τη βασική νομοθεσία που διέπει το σύστημα των ποσοστώσεων γάλακτος. Ο κανονισμός 856/84 του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 1984 (ΕΕ L 90, σ. 10), προσέθεσε το άρθρο 5γ στον κανονισμό 804/68 του Συμβουλίου, περί κοινής οργανώσεως της αγοράς στον τομέα του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων. Κατά το σύστημα που θεσπίστηκε με το άρθρο 5γ, οι αγρότες λαμβάνουν μία ποσόστωση (χαρακτηριζομένη ως «ποσότητας αναφοράς»), το δε γάλα που παράγουν πέραν της ποσοστώσεως υπόκειται σε συμπληρωματική εισφορά καθοριζομένη με τόσο υψηλούς συντελεστές ώστε να επενεργούν αποτρεπτικώς.

3. Οι γενικοί κανόνες εφαρμογής της εισφοράς καθορίζονται με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 857/84 του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 1984, (ΕΕ L 90, σ. 13). Το άρθρο 7, παράγραφος 1, του εν λόγω κανονισμού, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 590/85 του Συμβουλίου, της 26ης Φεβρουαρίου 1985 (ΕΕ L 68, σ. 1), ορίζει:

«Σε περίπτωση πωλήσεως, εκμισθώσεως ή κληρονομικής μεταβιβάσεως μιας εκμεταλλεύσεως, η αντίστοιχη ποσότητα αναφοράς μεταβιβάζεται εν όλω ή εν μέρει στον αγοραστή, τον μισθωτή ή τον κληρονόμο σύμφωνα με τις λεπτομέρειες που θα καθορισθούν (...)»

Το άρθρο 7, παράγραφος 4, όπως τροποποιήθηκε, ορίζει:

«Στην περίπτωση αγροτικών συμβολαίων που λήγουν, αν ο μισθωτής δεν έχει δικαίωμα παρατάσεως του συμβολαίου υπό αναλόγους όρους, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέψουν ότι η ποσότητα αναφοράς που αντιστοιχεί στην εκμετάλλευση (ή τμήμα της εκμεταλλεύσεως) [1] η οποία είναι αντικείμενο του συμβολαίου τίθεται εν όλω ή εν μέρει στη διάθεση του εξερχομένου μισθωτή, εφόσον προτίθεται να συνεχίσει την παραγωγή γάλακτος.»

4. Ο κανονισμός 1371/84 της Επιτροπής καθορίζει λεπτομερείς κανόνες εφαρμογής της εισφοράς. Το άρθρο του 5 ορίζει ότι, για

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

1 — Η παρένθετη φράση προστέθηκε με διορθωτικό που δημοσιεύθηκε στην ΕΕ 1985, L 81, σ. 41.

την εφαρμογή του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 857/84, οι ποσότητες αναφοράς μεταβιβάζονται υπό τους εξής όρους:

«1. Σε περίπτωση πωλήσεως, εκμισθώσεως ή κληρονομικής μεταβιβάσεως μιας εκμεταλλεύσεως, η αντίστοιχη ποσότητα αναφοράς μεταβιβάζεται στον παραγωγό που αναλαμβάνει την εκμετάλλευση.

2. Σε περίπτωση πωλήσεως, εκμισθώσεως ή κληρονομικής μεταβιβάσεως ενός ή περισσοτέρων τμημάτων μιας εκμεταλλεύσεως, η αντίστοιχη ποσότητα αναφοράς κατανέμεται μεταξύ των παραγωγών που αναλαμβάνουν την εκμετάλλευση συναρτήσει των εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή, ή άλλων αντικειμενικών κριτηρίων που προσδιορίζονται από τα κράτη μέλη. Τα κράτη μέλη μπορούν να μη λάβουν υπόψη τα μεταβιβαζόμενα τμήματα των οποίων η έκταση που χρησιμοποιείται για τη γαλακτοκομική παραγωγή είναι κατώτερη από μια ελάχιστη έκταση που καθορίζουν.

3. Οι διατάξεις που αναφέρονται στα σημεία 1 και 2 εφαρμόζονται και στις άλλες περιπτώσεις μεταβιβάσεως που, σύμφωνα με τις διάφορες εθνικές ρυθμίσεις, συνεπάγονται ανάλογες νομικές επιπτώσεις για τους παραγωγούς.

Τα κράτη μέλη μπορούν να εφαρμόσουν τις διατάξεις των σημείων 1 και 2 για περιπτώσεις μεταβιβάσεως κατά ή μετά την περίοδο αναφοράς.»

5. Έκτοτε, ο κανονισμός 1371/84 αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1546/88 της Επιτροπής, της 3ης Ιουνίου 1988, σχετικά με τον καθορισμό των λεπτομερειών εφαρμογής της συμπληρωματικής εισφοράς που αναφέρεται στο άρθρο 5γ του κανονισμού (ΕΟΚ) 804/88 (ΕΕ L 139, σ. 12), ο οποίος άρχισε να ισχύει στις 4 Ιουνίου 1988. Οι διατάξεις του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, σημεία 1 έως 3, του νέου καγονισμού είναι πανομοιότυπες, εκτός κάποιων τροποποιήσεων ήσσονος σημασίας που δεν είναι λυσιτελείς εν προκειμένω, με αυτές του άρθρου 5, πρώτο εδάφιο, σημεία 1 έως 3, του κανονισμού 1371/84.

6. Το θεσπισθέν στη Γερμανία κύριο μέτρο εφαρμογής των προαναφερθεισών διατάξεων φαίνεται ότι είναι η Milch-Garantiemengen-Verordnung (γερμανική κανονιστική ρύθμιση περί των εγγυημένων ποσοτήτων γάλακτος, στο εξής: MGVO), της 25ης Μαΐου 1984 (*Bundesgesetzblatt* I, 1984, σ. 720). Το τροποποιηθέν και ισχύον από τις 25 Ιουνίου 1986 (*Bundesgesetzblatt* I, 1986, σ. 1227) κείμενο ορίζει στο άρθρο 7, παράγραφος 3, στοιχείο α':

«Αν τμήματα εκμεταλλεύσεως, τα οποία χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή βάσει συμβάσεως μισθώσεως που συνήφθη πριν από τις 2 Απριλίου 1984, επιστρέφονται στον εκμισθωτή μετά τις 30 Σεπτεμβρίου 1984, καμία ποσότητα αναφοράς δεν μεταβιβάζεται μαζί με μία επιστραφείσα έκταση μικρότερη των πέντε εκταρίων. Η ποσότητα αναφοράς που αντιστοιχεί στην άνω των πέντε εκταρίων έκταση μεταβιβάζεται στον εκμισθωτή, κατά το ήμισυ, αλλά έως 2 500 kg ανά εκτάριο κατ' ανώτατο όριο. Αυτό δεν ισχύει αν ο εκμισθωτής και ο μισθωτής προβαίνουν σε διαφορετική συμφωνία, αν ο μισθωτής καταγγέλλει τη μίσθωση ή αν ο εκμισθωτής αποδεικνύει ότι ο ίδιος, η σύζυγός του ή τα τέκνα του δεσμεύονται από την ποσότητα αναφοράς ως προς τη γαλακτοπαραγωγή· πάντως, σ' αυτές τις περιπτώσεις, μεταβιβάζονται στον εκμισθωτή κατ' ανώτατο όριο 5 000 kg ανά εκτάριο.»

7. Η μόλις αναφερθείσα διάταξη θεσπίστηκε, προφανώς, προκειμένου να τεθεί σ' εφαρμογή το άρθρο 7, παράγραφος 4, του κανονισμού 857/84, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 590/85. Πάντως, η γερμανική νομοθεσία δεν αναφέρει πώς πρέπει να καθορίζεται η «ποσότητα αναφοράς που αντιστοιχεί στην άνω των 5 εκταρίων έκταση». Ελλείψει «άλλων αντικειμενικών κριτηρίων» καθορισθέντων από το οικείο κράτος, η εν λόγω ποσότητα πρέπει, επομένως, να καθορίζεται «συναρτήσει των εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή», σύμφωνα με το άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1371/84.

Τα πραγματικά περιστατικά και το κύριο ερώτημα

8. Ο Knüfer μίσθωνε αγρόκτημα γαλακτοκομικής παραγωγής που ανήκε στον πατέρα του Buchmann. Η έκταση του αγροκτήματος ανερχόταν σε 10,2112 εκτάρια, δηλαδή σε 0,2395 εκτάρια περιβόλων αγροκτήματος και κτιρίων, 0,1059 εκτάρια διόδων εξυπηρετήσεως, 0,879 εκτάρια δασών και 9,7779 εκτάρια καλλιεργησίμων εδαφών, συμπεριλαμβανομένων 0,06 εκταρίων κήπου παρακειμένου του σπιτιού του αγροκτήματος. Επιπλέον, ο Knüfer ενοικίαζε 4,75 εκτάρια που ανήκαν στον Holsteg και 0,75 εκτάρια που ανήκαν στον Neuenhaus. Του είχε χορηγηθεί ποσόστωση γάλακτος 88 300 kg.

9. Η σύμβαση αγρομισθώσεως που συνήφθη με τον Holsteg λύθηκε κατόπιν κοινής συμφωνίας στις 28 Φεβρουαρίου 1987. Ο Knüfer συμφώνησε για τη μεταβίβαση ποσότητας αναφοράς 23 770 kg (δηλαδή 5 000 kg πολλαπλασιαζομένων επί 4,75 εκτάρια) στον Holsteg. Η συμφωνία αυτή εγκρίθηκε από το Landwirtschaftskammer Rheinland στις 9 Μαρτίου 1987 και δεν μπορεί πλέον να τεθεί υπό αμφισβήτηση.

10. Πριν μερικούς μήνες, ο πατέρας του Buchmann κατήγγειλε τη σύμβαση αγρομισθώσεως του Knüfer και το αγρόκτημα επιστράφηκε στον ιδιοκτήτη του στις 5 Νοεμβρίου 1986. Στις 14 Νοεμβρίου 1986, ο Buchmann και ο πατέρας του συνήψαν συμφωνία με την οποία ο πατέρας μεταβίβαξε στον υιό το μισθωθέν από τον Knüfer αγρόκτημα, ταυτόχρονα — φαίνεται — με μία μεγάλη έκταση συνορευόντων εδαφών (συνολικά 130 εκτάρια). Ο Buchmann ζήτησε από τον διευθυντή του Landwirtschaftskammer να πιστοποιήσει ότι, λόγω της μεταβιβάσεως αυτής, του είχε μεταβιβασθεί ποσότητα αναφοράς ως προς την ιδιοκτησία που άλλοτε είχε εκμισθωθεί στον Knüfer. Η αίτηση έγινε μερικώς μόνο δεκτή. Ο Buchmann αμφισβήτησε τη μερική απόρριψη της αιτήσεως.

11. Η διαφορά εκκρεμεί τώρα ενώπιον του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας), το οποίο κρίνει ότι η απόφασή του εξαρτάται από την έννοια του όρου «εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή» του άρθρου 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1371/84.

12. Το Bundesverwaltungsgericht υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα:

«Περιλαμβάνει ο όρος "εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή" που προβλέπεται στο άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1371/84 τις εκτάσεις που αντιστοιχούν στον περίβολο του αγροκτήματος, στα κτίρια και στα τμήματα διόδου που εξυπηρετούν την αγροτική εκμετάλλευση, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως;»

13. Παρά τον σχετικώς πολύπλοκο χαρακτήρα των πραγματικών περιστατικών και της ενώπιον των δικαστηρίων διαδικασίας (που δεν χρειάζεται να υπομνησθεί εδώ) και τον κάπως ασαφή χαρακτήρα της εφαρμο-

στέας νομοθεσίας, το κύριο ερώτημα επί του οποίου το Δικαστήριο οφείλει να αποφανθεί είναι σχετικά απλό. Όταν η σύμβαση αγρομισθώσεως του Knüfer έληξε και τα εδάφη επιστράφηκαν στον πατέρα Buchmann, ήταν αναγκαίο να καθοριστεί η αναλογία της χορηγηθείσας ποσοστώσεως γάλακτος στον Knüfer λόγω της εκμεταλλεύσεως, η οποία περιελάμβανε επίσης άλλα εδάφη, που έπρεπε να μεταβιβαστεί στον Buchmann, σύμφωνα με το άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1371/84. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι, δυνάμει του άρθρου 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 3, το άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, εφαρμόζεται ως προς την επιστροφή τμήματος εκμεταλλεύσεως στον εκμισθωτή (απόφαση της 13ης Ιουλίου 1989, 5/88, Wachauf, Συλλογή 1989, σ. 2609, σκέψη 15). Κατά το άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, η ποσόστωση πρέπει να κατανέμεται συναρτήσει των εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή. Με το υποβληθέν στο Δικαστήριο ερώτημα ερωτάται αν ο όρος «εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή» αναφέρεται μόνο στα λιβάδια και τους βοσκοτόπους ή εάν περιλαμβάνει τον περίβολο του αγροκτήματος, τα κτίρια και τις διόδους που εξυπηρετούν την εκμετάλλευση. Αν στον όρο αποδοθεί ευρεία έννοια, τα εδάφη που επιστράφηκαν στην οικογένεια Buchmann κατά τη λήξη της αγρομισθώσεως θα αποτελέσουν μεγαλύτερο αναλογούν τμήμα των «εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή» από τον Knüfer και η ποσόστωση γάλακτος που μεταβιβάστηκε στον Buchmann θα είναι κατ' αναλογία μεγαλύτερη.

Η απάντηση στο ερώτημα

14. Μετά τον τερματισμό της έγγραφης διαδικασίας της παρούσας υποθέσεως, το Δικαστήριο εξέδωσε την απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 1991, C-121/90, Posthumus (Συλλογή 1991, σ. I-5833), στο πλαίσιο της οποίας είχε ανακύψει παρόμοιο ερώτημα ως προς την ερμηνεία πανομοιότυπης διατάξεως περιλαμβανομένης στο άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1546/88. Το Δικαστήριο έκρινε (με τη σκέψη 9 της αποφάσεως) ότι, όταν το κράτος μέλος δεν έχει θεσπίσει άλλα αντικειμενικά κριτήρια, η ποσόστωση πρέπει να κατανέμεται κατ' αναλογία του μεγέθους των συγκεκριμένων εκτάσεων της εκμεταλλεύσεως που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή, περιλαμβανομένων των εκτάσεων στις οποίες υπάρχουν κτίσματα, και δεν επιτρέπεται να λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός στον οποίο οι διάφορες εκτάσεις συνέβαλαν στη συνολική γαλακτοκομική παραγωγή της εκμεταλλεύσεως. Με το σημείο 1 του διατακτικού της αποφάσεως, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ποσόστωση πρέπει να κατανέμεται συναρτήσει μόνο των εκτάσεων που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή, ενώ δεν επιτρέπεται να λαμβάνονται υπόψη άλλα στοιχεία, όπως τα κτίσματα που ανήκουν στην εκμετάλλευση.

15. Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ότι υφίσταται αντίφαση μεταξύ της σκέψεως 9 του σκεπτικού της αποφάσεως και του σημείου 1 του διατακτικού της. Η πρώτη συνεπάγεται ότι το έδαφος επί του οποίου βρίσκονται τα κτίσματα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά την κατανομή της ποσοστώσεως κατ' αναλογία της χρησιμοποιουμένης για τη γαλακτοκομική παραγωγή εκτάσεως, ενώ θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το δεύτερο αναφέρει το αντίθετο. Πάντως, μου φαίνεται ότι η αντίφαση είναι φαινομενική. Κατά τη γνώμη μου, το Δικαστήριο θέλησε να πει ότι το έδαφος επί του οποίου βρίσκονται τα κτίσματα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη, αλλά ότι δεν πρέπει να μεγαλοποιείται (ή να μειώνεται) η σημασία του για τον λόγο ότι έχει μεγαλύτερη (ή μικρότερη) αξία απ' ό,τι οι συνήθεις βοσκότοποι. Κατ' άλλη διατύπωση, το Δικαστήριο είναι της γνώμης ότι, αν ένα κράτος μέλος δεν έχει θεσπίσει άλλα αντικειμενικά κριτήρια, ο βασικός κανόνας του άρθρου 7, πρώτο εδά-

φιο, σημείο 2, του κανονισμού 1546/88 πρέπει να εφαρμόζεται επί καθαρά εδαφικής βάσεως. Αυτό είναι σύμφωνο προς την άποψη που εξέφρασα ως γενικός εισαγγελέας στο πλαίσιο της υποθέσεως Posthumus.

16. Στην παρούσα υπόθεση, η έγγραφη διαδικασία ολοκληρώθηκε προτού εκδοθεί η απόφαση Posthumus και, εφόσον δεν υπήρξε προφορική διαδικασία, σύμφωνα με το άρθρο 104, παράγραφος 4, του Κανονισμού Διαδικασίας, οι διάδικοι δεν είχαν την ευκαιρία να γνωστοποιήσουν τις θέσεις τους επί των επιπτώσεων της αποφάσεως Posthumus στην παρούσα υπόθεση. Πάντως, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση αυτή, δεν μπορεί να υπάρχει αμφιβολία ως προς το αποτέλεσμα.

17. Με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι ο όρος «εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή» θα πρέπει να ερμηνεύεται ως αφορών μόνο τα λιβάδια και τους βοσκοτόπους, εξαιρέσει, επομένως, των σταύλων, των περιβόλων του αγροκτήματος και των διόδων εξυπηρετήσεως. Πάντως, δεν θεωρώ ότι τα προβληθέντα από την Επιτροπή επιχειρήματα δικαιολογούν απόκλιση του Δικαστηρίου από το προηγούμενο της υποθέσεως Posthumus.

18. Σύμφωνα με το πρώτο επιχείρημα της Επιτροπής, η στενή ερμηνεία προκύπτει από το γράμμα της διατάξεως το οποίο ομιλεί για «τμήμα(τα) μιας εκμεταλλεύσεως», αφενός, και για «εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή», αφετέρου. Η Επιτροπή συνάγει από την ορολογία αυτή ότι η δεύτερη έκφραση έχει στενή έννοια και περιλαμβάνει μόνο τις επιφάνειες που χρησιμοποιούνται *απευθείας* για τη γαλακτοκομική παραγωγή, δηλαδή τα λιβάδια και τους βοσκοτόπους, αλλά όχι τα κτίσματα, τους περιβόλους του αγροκτήματος ή τις διόδους. Δεν συμφωνώ με την άποψη αυτή. Προφανώς, ο όρος «εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή» δεν είναι δυνατόν να περιλαμβάνει τα δάση, τους δενδρόκηπους, τους διακοσμητικούς κήπους, τα χοιροστάσια ή κάθε άλλο στοιχείο για το οποίο είναι σαφές ότι δεν μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη γαλακτοκομική παραγωγή. Όμως, αν αποδοθεί στον όρο η φυσική του έννοια, δεν υπάρχει κανένας λόγος να αποκλείονται από αυτόν οι σταύλοι, οι αχυρώνες, οι περίβολοι του αγροκτήματος, οι δίοδοι ή κάθε άλλο τμήμα της εκμεταλλεύσεως που συμβάλλει σημαντικά στη γαλακτοκομική παραγωγή. Ο ισχυρισμός ότι οι σταύλοι δεν εξυπηρετούν άμεσα την εν λόγω παραγωγή προκαλεί ιδιαίτερη κατάπληξη. Αλλά και η συμβολή στη γαλακτοκομική παραγωγή των άλλων στοιχείων είναι εξίσου αναντίρρητη. Ακόμη και οι δίοδοι εξυπηρετήσεως είναι σημαντικές διότι αποτελούν ένα μέσο επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων τμημάτων της εκμεταλλεύσεως, είτε πρόκειται για να οδηγούνται τα ζώα, να μεταφέρεται το άχυρο ή να απλώνεται το λίπασμα.

19. Δεύτερον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η στενή ερμηνεία είναι σύμφωνη προς τον σκοπό της διατάξεως, ο οποίος έγκειται, αν κατάλαβα καλά την επιχειρηματολογία, στη διασφάλιση ίσης κατανομής της ποσοστώσεως μεταξύ των ενδιαφερομένων προσώπων. Η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι ο εκμισθωτής θα ευνοηθεί αδικαιολογήτως αν ληφθούν υπόψη τα κτίσματα που του επιστρέφονται, αλλά, ελλείψει κτισμάτων αυτού του τύπου, δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη τα διατηρούμενα από τον μισθωτή κτίσματα. Δεν αντιλαμβάνομαι πώς μπορεί να προκληθεί αδικία αν στους υπολογισμούς περιληφθεί το έδαφος επί του οποίου βρίσκονται τα κτίσματα, υπό τον όρο ασφαλώς ότι δεν θα του αποδοθεί ιδιαίτερη σημασία λόγω της μεγαλύτερης αξίας του. Αντιθέτως, θα ήταν άδικο να παραλειφθεί αυτή η έκταση όταν τα κτίσματα συμβάλλουν σημαντικά στη γαλακτοκομική παραγωγή.

20. Τρίτον, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, αν ο εν λόγω όρος έπρεπε να έχει ευρύτερη έννοια, ο κανονισμός θα περιείχε κατάλληλο ορισμό. Η Επιτροπή αναφέρεται στον κανονισμό (ΕΟΚ) 1078/77 του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1977, περί θεσπίσεως καθεστώτος πριμοδοτήσεων για τη μη εμπορία του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων και τη μετατροπή αγελών βοοειδών γαλακτοκομικής κατευθύνσεως (ΟJ 1977, L 131, σ. 1), του οποίου το άρθρο 6, παράγραφος 2, διέπει την επιστροφή των πριμοδοτήσεων μη εμπορίας στην περίπτωση μερικής εκχωρήσεως της εκμεταλλεύσεως του παραγωγού. Το επιστρεπτέο ποσό πρέπει να υπολογίζεται σε συνάρτηση προς τον «βοσκότοπο» που ορίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 1, στοιχείο δ', του κανονισμού (ΕΟΚ) 1391/78 της Επιτροπής, της 23ης Ιουνίου 1978, περί τροποποιημένων λεπτομερειών εφαρμογής του καθεστώτος πριμοδοτήσεων για τη μη εμπορία του γάλακτος και των γαλακτοκομικών προϊόντων και τη μετατροπή αγελών βοοειδών γαλακτομικής κατευθύνσεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 03/021, σ. 180), ως σημαίνων τη «συνολική ωφέλιμη γεωργική έκταση, την οποία εκμεταλλεύεται παραγωγός». Κατά την Επιτροπή, ο κανονισμός 1371/84 θα περιείχε παρόμοιο ορισμό αν ο εν λόγω όρος προοριζόταν να έχει ευρύτερη έννοια. Πάντως, μου φαίνεται ότι το μόνο ορθό συμπέρασμα που μπορεί να συναχθεί από την απουσία ορισμού του όρου «εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή» είναι ότι οι λέξεις εκλαμβάνονται υπό τη φυσική τους έννοια και περιλαμβάνουν όλες τις εκτάσεις που χρησιμοποιούνται σε σημαντικό βαθμό για τη γαλακτοκομική παραγωγή.

Η διαχρονική εφαρμογή των κανονισμών 1371/84 και 1546/88

21. Το Bundesverwaltungsgericht ζήτησε από το Δικαστήριο να εξετάσει το υποβληθέν ερώτημα ως αφορών την ερμηνεία του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1546/88, αν αυτό κρίνει ότι μάλλον ο κανονισμός αυτός εφαρμόζεται παρά ο κανονισμός 1371/84. Εφόσον, όπως παρατήρησα πιο πάνω (σημείο 5), δεν υφίστανται καμία σημαντική διαφορά μεταξύ του άρθρου 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1371/84 και του άρθρου 7, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1546/88, δεν είναι απολύτως αναγκαίο το Δικαστήριο να προβεί σε λεπτομερή εξέταση της διαχρονικής εφαρμογής των δύο κανονισμών. Επειδή, εντούτοις, η Επιτροπή ασχολήθηκε αρκετά με το ερώτημα, θα διατυπώσω την άποψή μου επ' αυτού.

22. Κατά τη γνώμη μου, η προσέγγιση την οποία ακολούθησε η Επιτροπή στηρίζεται σε μία εντελώς εσφαλμένη αντίληψη. Η Επιτροπή αναφέρεται καταρχάς στην πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία υφίσταται μία γενικώς αναγνωρισμένη αρχή, κατά την οποία οι τροποποιητικοί νόμοι νομοθετικής διατάξεως εφαρμόζονται, πλην εξαιρέσεως, στα μελλοντικά αποτελέσματα καταστάσεων που δημιουργήθηκαν υπό το κράτος του παλαιού νόμου (απόφαση της 4ης Ιουλίου 1973, 1/73, Westzucker, Συλλογή τόμος 1972-73, σ. 597). Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η αρχή αυτή αποκλείεται μόνο όταν η εφαρμογή της είναι ασυμβίβαστη προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου, δυνάμει της οποίας η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων πρέπει να προστατεύεται. Η Επιτροπή παρατηρεί επομένως, κατά τρόπο κάπως περίεργο, ότι, στην περίπτωση νομοθετικής τροποποιήσεως, στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται να καθορίζει, προφανώς σύμφωνα προς το εθνικό δίκαιο, ποια είναι η εφαρμοστέα κοινοτική διάταξη. Εν συνεχεία η Επιτροπή υποστηρίζει ότι, αν πρόκειται, αντίθετα προς την άποψή της, για ζήτημα κοινοτικού δικαίου, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εφαρμόζει τον κανονισμό που ισχύει κατά το χρονικό σημείο της αποφάσεώς του, δηλαδή τον κανονισμό 1546/88.

23. Δεν συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής για δύο λόγους. Πρώτον, δεν αντιλαμβάνομαι πώς θα μπορούσε να είναι υπόθεση του εθνικού δικαίου να αποφασίζει για το αν η κατανομή ποσοστώσεως γάλακτος κατόπιν της λήξεως της συμβάσεως αγρομισθώσεως του παραγωγού διέπεται από το άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1371/84 ή από το άρθρο 7, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού 1546/88. Είναι σαφές ότι το ζήτημα της διαχρονικής εφαρμογής της κοινοτικής νομοθεσίας είναι θέμα υπαγόμενο στο κοινοτικό δίκαιο και πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με τις συναφείς αρχές της κοινοτικής έννομης τάξης. Οποιαδήποτε άλλη αντίληψη θα ήταν ασυμβίβαστη προς την ανάγκη διασφαλίσεως της ενιαίας εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου.

24. Δεύτερον, εφόσον δεν αμφισβητείται ότι το ερώτημα πρέπει να κρίνεται σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, είναι σαφές, κατά τη γνώμη μου, ότι τα αντίστοιχα δικαιώματα των Knüfer και Buchmann πρέπει να καθορίζονται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία κατά το χρονικό σημείο κατά το οποίο έληξε η σύμβαση αγρομισθώσεως και το ακίνητο επιστράφηκε στον ιδιοκτήτη του. Στην παρούσα υπόθεση, το ερώτημα είναι καθαρά ακαδημαϊκό εφόσον δεν υφίσταται καμία σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο διατάξεων. Αλλά αν υποτεθεί, για τους σκοπούς της επιχειρηματολογίας, ότι ο πλέον πρόσφατος κανονισμός καθόρισε νέο κριτήριο κατανομής της ποσοστώσεως γάλακτος, κριτήριο διαφορετικό από αυτό που προέβλεπε ο προηγούμενος κανονισμός, είναι πρόδηλο ότι το εθνικό δικαστήριο κακώς θα εφάρμοζε τον πλέον πρόσφατο κανονισμό για τον απλό λόγο ότι επρόκειτο για τον κανονισμό που ίσχυε κατά το χρονικό σημείο της δημοσιεύσεως της αποφάσεώς του. Η αναφερθείσα από την Επιτροπή απόφαση Westzucker δεν έχει καμία σχέση με την παρούσα υπόθεση, η οποία δεν έχει καμία σχέση με την εφαρμογή τροποποιητικής νομοθεσίας στις μέλλουσες συνέπειες καταστάσεων που δημιουργήθηκαν υπό το κράτος του παλαιού νόμου. Αν ο κανονισμός 1546/88, ο οποίος άρχισε να ισχύει στις 4 Ιουνίου 1988, έπρεπε να εφαρμοστεί στην κατανομή της ποσοστώσεως γάλακτος μεταξύ των Knüfer και Buchmann λόγω της επιστροφής του αγροκτήματος στον ιδιοκτήτη του στις 5 Νοεμβρίου 1986, θα επρόκειτο στην περίπτωση αυτή, προφανώς, για περίπτωση αναδρομικής εφαρμογής, η οποία, πάντως, θα ήταν εντελώς αδικαιολόγητη. Οι εφαρμοστέες αρχές διατυπώθηκαν στις σκέψεις 9 και 10 της αποφάσεως της 12ης Νοεμβρίου 1981, 212/80 έως 217/80, Salumi (Συλλογή 1981, σ. 2735, 2751):

«Ενώ οι κανόνες διαδικασίας θεωρούνται γενικώς ως εφαρμόζομενοι εφ' όλων των διαφορών που εκκρεμούν κατά το χρονικό σημείο που οι εν λόγω κανόνες τίθενται εν ισχύι, δεν συμβαίνει το ίδιο με τους ουσιαστικούς κανόνες. Αντιθέτως, οι τελευταίοι ερμηνεύονται συνήθως ως μη αφορώντες διαμορφωθείσες προ της ενάρξεως της ισχύος τους καταστάσεις, παρά μόνο εφόσον από τη διατύπωσή τους, τον επιδιωκόμενο σκοπό ή την οικονομία τους προκύπτει σαφώς ότι πρέπει να τους προσδοθεί ένα τέτοιο αποτέλεσμα.

Η ανωτέρω ερμηνεία εξασφαλίζει την τήρηση των αρχών της ασφαλείας δικαίου και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, δυνάμει των οποίων η κοινοτική νομοθεσία πρέπει να είναι σαφής και να δύναται να προβλεφθεί από τους πολίτες. Το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως τονίσει τη σημασία των εν λόγω αρχών, ιδίως με τις αποφάσεις της 25ης Ιανουαρίου 1979, 98/78, Racke (Συλλογή τόμος 1979/Ι, σ. 55), και 99/78, Decker (Συλλογή τόμος 1979/Ι, σ. 81), με τις οποίες έκρινε ότι, κατά κανόνα, η αρχή της ασφαλείας των εννόμων καταστάσεων αντιτίθεται

στο να καθορίζεται η αφετηρία της χρονικής ισχύος μιας κοινοτικής πράξεως σε προγενέστερη της δημοσιεύσεώς της ημερομηνία και ότι δεν δύναται να συμβαίνει άλλως παρά σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν το απαιτεί ο επιδιωκόμενος σκοπός και δεν θίγεται η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων.»

Πρόταση

25. Συνεπώς, θεωρώ ότι στο ερώτημα που το Bundesverwaltungsgericht υπέβαλε στο Δικαστήριο πρέπει να δοθεί η ακόλουθη απάντηση:

«Η έκφραση "εκτάσεις που χρησιμοποιούνται για τη γαλακτοκομική παραγωγή" που χρησιμοποιείται στο άρθρο 5, πρώτο εδάφιο, σημείο 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1371/84 περιλαμβάνει τις εκτάσεις που αντιστοιχούν στον περίβολο του αγροκτήματος, στα κτίρια και στα τμήματα διόδου που εξυπηρετούν τη γεωργική εκμετάλλευση, εφόσον συμβάλλουν σημαντικώς στη γαλακτοκομική παραγωγή.»